

Javier Marías

Berta Isla

ROMAN

Uit het Spaans vertaald door Aline Glastra van Loon

MEULENHOF

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

ISBN 978-90-290-9255-5

ISBN 978-94-023-1091-7 (e-book)

NUR 302

Oorspronkelijke titel: *Berta Isla*

Omslagontwerp: Zeno

Omslagbeeld: Quentin de Brie

Auteursfoto: © Agence Opale

Zetwerk: Text & Image

© 2017 Javier Marías

© 2018 Nederlandse vertaling Aline Glastra van Loon en Meulenhoff
Boekerij bv, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Een tijdlang was ze er niet zeker van of haar man wel haar man was, min of meer zoals je, in de halfslaap, niet weet of je denkt of droomt, of je je geest nog stuurt of die door oververmoeidheid bent kwijtgeraakt. Soms geloofde ze van wel, soms van niet, en soms besloot ze niets te geloven en gewoon verder te leven met hem, of met degene die op hem leek, die ouder was dan hij. Maar zichzelf was ook ouder geworden tijdens zijn afwezigheid, ze was heel jong toen ze trouwde.

Deze laatste waren de beste periodes, de rustigste, kalmste en meest bevredigende, maar ze hielden nooit lang stand, het is niet gemakkelijk om voorbij te gaan aan een dergelijke kwestie, een dergelijke twijfel. Een paar weken lukte het haar die naast zich neer te leggen en zich onder te dompelen in de onbezonnen dagelijkse sleur, waar probleemloos van wordt genoten door de meeste aardbewoners, die zich ertoe beperken te kijken hoe de dagen beginnen, hoe die een boog beschrijven om langs te verstrijken en naar hun einde te neigen. Ze stellen zich voor dat er dan een afsluiting, een pauze, een scheidslijn of een grens is die gemarkeerd wordt door het inslapen, maar in werkelijkheid bestaat die niet: de tijd gaat door en houdt zich niet alleen actief bezig met ons lichaam maar ook met ons bewustzijn, hij trekt zich er niets van aan of we

diep slapen of wakker en alert zijn, of we slapeloos rondwandelen of dat onze ogen tegen onze wil dichtvallen alsof we onervaren schildwachten zijn tijdens de nachtwaken die in het Spaans *imaginarias* worden genoemd, wie weet waarom, misschien omdat het later lijkt alsof ze niet hebben plaatsgevonden voor degene die wakker bleef terwijl de wereld sliep, als het hem lukte wakker te blijven en niet te worden gearresteerd, of tegen de muur te worden gezet in tijden van oorlog. Slechts één moment door slaap overmand en je bent dood, of voorgoed ingeslapen. Wat is alles toch riskant.

Wanneer ze geloofde dat haar man wel haar man was, was ze niet zo ontspannen en had ze bij het opstaan niet al te veel zin om de dag te beginnen, ze voelde zich de gevangene van een lang gekoesterde verwachting die al vervuld en niet langer een verwachting is, wie went aan een leven van wachten verdraagt nooit het einde daarvan, het is alsof hem de helft van de lucht wordt ontnomen. En wanneer ze geloofde dat hij het niet was, bracht ze de nacht onrustig door, met schuldgevoel, dan wenste ze niet wakker te worden om de argwaan jegens de geliefde persoon niet onder ogen te hoeven zien, noch de verwijten waarmee ze zichzelf bestrafte. Het stond haar tegen zichzelf te zien als een harde, verachtelijke vrouw. In de periodes waarin ze besloot of erin slaagde niets te geloven, voelde ze daarentegen de aantrekkelijkheid van de verborgen twijfel, van de uitgestelde onzekerheid, want vroeg of laat zou die terugkeren. Ze had ontdekt dat leven met absolute zekerheid saai is en je veroordeelt tot één enkel bestaan, of een waarin het werkelijke en het denkbeeldige samenvallen, en aan dit laatste ontsnapt niemand helemaal. En dat aanhoudende argwaan op zijn beurt niet wordt verdragen, want het is uitputtend jezelf en de anderen onophoudelijk te observeren, vooral de ander, de meest nabije, en te vergelijken met de herinneringen die nooit betrouwbaar zijn. Niemand ziet duidelijk wat hij niet meer voor zich heeft, ook al heeft het net plaatsge-

vonden en hangen de geur of de ontevredenheid van degene die zojuist afscheid heeft genomen nog in de kamer. Iemand hoeft maar door een deur te gaan en te verdwijnen of zijn beeld begint te vervagen, niet meer zien is genoeg om niet meer duidelijk te zien, of om niets te zien; en met horen gebeurt hetzelfde, om niet te spreken van de tastzin. Hoe kan iemand zich dan exact en in de juiste volgorde herinneren wat lang geleden is gebeurd? Hoe kan iemand zich nauwkeurig de echtgenoot herinneren van vijftien of twintig jaar geleden, die naar bed kwam als zij al een tijd sliep en met zijn lid haar lichaam binnendrong? Ook dat alles vervaagt en vertroebelt, net als de *imaginarias* van de soldaten. Misschien vervaagt dat wel het snelst.

Niet altijd was hij zo tot op het bot ontevreden geweest, haar zowel Spaanse als Engelse echtgenoot, Tom of Tomás Nevinson. Niet altijd had hij een soort alles overheersende ergernis uitgestraald, een innerlijke wrevel die hij met zich meedroeg door het hele huis en daarom ook aan de oppervlakte kwam. Als een uitwaseming vergezelde die hem naar de zitkamer, de slaapkamer, de keuken, of als een donderwolk die boven zijn hoofd hing, hem overal volgde en zich zelden van hem verwijderde. Dat leidde ertoe dat hij laconiek werd en weinig vragen beantwoordde, uiteraard de compromitterende niet, maar evenmin de onschuldige. Wat betreft de eerste beriep hij zich erop dat hij geen toestemming had om ont-hullingen te doen en dat feit benutte hij om zijn vrouw, Berta Isla, eraan te herinneren dat hij die nooit zou krijgen: ook al verstreken er decennia en stond hij met één been in het graf, nooit zou hij haar kunnen vertellen wat zijn huidige zwerftochten, of zijn opdrachten, of zijn missies inhielden, welk leven hij leefde als hij niet bij haar was. Berta moest het aanvaarden en aanvaardde het: er was een deel of detail van haar man dat altijd in duisternis gehuld zou blijven, voorgoed buiten haar blikveld en haar gehoorsafstand, het geweigerde verhaal, het halfgesloten of bijziende of eigenlijk blinde oog; zij kon er alleen naar gissen of het zich voorstellen.

‘En bovendien kun je er beter niet van op de hoogte zijn,’ zei hij bij een bepaalde gelegenheid, zijn gedwongen stilzwijgen belette hem niet soms een tijdje te orenen, in abstracto en zonder ook maar de minste toespeling te maken op plaatsen of personen. ‘Het is vaak verre van aangenaam, het behelst geschiedenissen die tamelijk treurig zijn en gedoemd ellendig te eindigen, voor de een of voor de ander; af en toe is het amusant, maar vrijwel altijd smerig, of nog erger, deprimerend. En vaak heb ik daarna een slecht geweten. Gelukkig ben ik daar gauw overheen, het is van voorbijgaande aard. Gelukkig vergeet ik wat ik heb gedaan, dat is het goede van gefingeerde voorvallen, je bent het niet zelf die ze beleeft, of alleen alsof je een acteur bent. Acteurs worden weer zichzelf zodra de film voltooid of de theatervoorstelling geëindigd is, en die vervagen uiteindelijk altijd. Op den duur blijft er hoogstens een vage herinnering over als van iets wat gedroomd en ongeloofwaardig is, in elk geval twijfelachtig. Zelfs iets wat niet bij je past, en dus zeg je bij jezelf: Nee, ik heb me niet zo kunnen gedragen, het geheugen vergist zich, het was een andere ik en het is een misverstand. Of alsof je een slaapwandelaar bent die zich niet eens bewust is van zijn handelingen en voetstappen.’

Berta Isla wist dat ze gedeeltelijk leefde met een onbekende. En iemand die geen verklaringen mag afleggen over hele maanden van zijn bestaan, voelt zich uiteindelijk gerechtigd die over geen enkel aspect af te leggen. Maar Tom was voor een deel ook iemand van vroeger, zo vanzelfsprekend als de lucht. En die onderzoek je nooit.

Ze kenden elkaar al sinds ze nog bijna kinderen waren, en toen was Tomás Nevinson vrolijk en luchthartig, niet schimmig en zonder schaduwkanten. Het British Institute in de calle Martínez Campos, naast het Sorolla-museum, waar hij van jongs af aan op had gezeten, liet zijn leerlingen op hun dertiende of veertiende, na wat destijds de vierde klas middelbaar onderwijs werd genoemd, in de steek. De vijfde, zesde en pre-

universitaire, de drie resterende schooljaren vóór de universiteit, moesten ze elders doorlopen; en niet weinigen gingen over naar Berta's school, de Estudio, al was het alleen maar omdat die ook gemengd en neutraal was, in tegenstelling tot wat onder Franco de norm was in Spanje, en omdat ze dan in hun wijk bleven. De Estudio was gevestigd in de nabijgelegen calle Miguel Ángel.

Tenzij ze afschuwelijk of totaal niet leuk waren, hadden de 'nieuwen' over het algemeen een overweldigend succes bij de leerlingen van de andere sekse, juist omdat ze nieuw waren, en al heel snel werd Berta verliefd op de jonge Nevinson, op een primitieve, ondoordachte manier. Er zijn nogal wat elementaire, willekeurige, en ook esthetische of ijdele redenen (je kijkt om je heen en zegt bij jezelf: Met hem maak ik een goede indruk) die de doorslag geven bij dergelijke liefdes, die noodgedwongen schroomvallig beginnen met schichtige blikken, glimlachjes en vluchtige gesprekken die de hartstocht verdoezelen, terwijl die toch onmiddellijk wortel schiet en tot het einde der tijden lijkt te zullen voortduren. Natuurlijk betreft het een theoretische, absoluut niet aan de praktijk getoetste hartstocht, geleerd van romans en films, een gefantaseerde projectie waarin een statisch beeld overheerst: het meisje ziet zichzelf getrouwd met de uitverkorene en hij met haar, als een schilderij zonder verloop, variatie of geschiedenis, daar eindigt het visioen, het ontbreekt hen beiden aan het vermogen om verder te gaan, om zichzelf te zien op latere leeftijden die hun niet aangaan en hen onbereikbaar voorkomen, om zich iets anders voor te stellen dan het hoogtepunt, waarna alles vaag is en wordt afgeremd; of het is verwezenlijking, voor de meest helderziende of halsstarrige jongelui. Destijds, toen het nog gebruikelijk was dat vrouwen als ze de ongetrouwde staat achter zich lieten 'de' aan hun achternaam toevoegden, gevolgd door die van de echtgenoot, oefenden zelfs de visuele en sonore effecten van die achternaam in de

verre toekomst een gunstige invloed uit op Berta's keuze: het was niet hetzelfde of ze Berta Isla de Nevinson zou worden, een naam die deed denken aan avonturen en exotische oorden (op een dag zou ze een visitekaartje hebben waar precies dit op stond; wat nog meer, dat was van later zorg), of Berta Isla de Suárez, de achternaam van de medeleerling die bij haar in de smaak was gevallen totdat Tom op de school was verschenen. Ze was niet het enige meisje in haar klas dat op zo'n heftige en gedecideerde manier aandacht aan hem besteedde, en dat verwachtingen koesterde. In feite bracht zijn komst een enorme opschudding in de microkosmos teweeg en die duurde voort totdat er na twee trimesters een duidelijke winnares was. Tomás Nevinson was tamelijk knap, iets langer dan de meeste jongens, had ouderwets achterovergekamd donkerblond haar (als een piloot uit de jaren veertig, of als een spoorwegbeambte wanneer hij het korter droeg, of als een musicus wanneer het langer was, nooit erg in strijd met de veranderende trend; het deed denken aan dat van de bijrolacteur Dan Duryea en benaderde dat van de steracteur Gérard Philipe wanneer het zijn maximale volume had: voor hen die visueel nieuwsgierig zijn of een goed geheugen hebben) en straalde in zijn geheel de stabiliteit uit van iemand die ongevoelig is voor modes en dus voor de onzekerheden die zo veel vormen aannemen bij jongelui van tegen de vijftien, vrijwel niemand ontkomt eraan. Hij maakte de indruk zich niets aan te trekken van de tijd waarin hij leefde, of er overheen te vliegen, alsof hij geen belang hechtte aan omstandigheden die riskant zijn, en dat is altijd de dag waarop je wordt geboren, zelfs de eeuw waarin. In feite waren zijn trekken niet meer dan aangenaam, evenmin was hij een toonbeeld van onbetwistbare jeugdige schoonheid; ze waren aan de saaie kant en zouden na verloop van enkele decennia onherroepelijk saai worden. Maar voorlopig werd hij daarvoor behoed door zijn vlezige, mooi getekende lippen (die ertoe noodden te worden gestreeld en be-

tast, misschien meer dan te worden gekust) en zijn matgrijze of gekweld glanzende blik, afhankelijk van het licht of de beginnende gekweldheid die zich in hem vastzette: doordringende, onrustige, ongebruikelijk langwerpige ogen die zelden tot rust kwamen en in tegenspraak waren met de kalme indruk die hij in zijn geheel maakte. Vaag was er in die ogen iets abnormalia te zien, of wellicht kondigden zich toekomstige abnormaliteiten aan, destijds alleen loerend of ineengedoken, alsof de tijd om wakker te worden nog niet was aangebroken en ze moesten rijpen of zich ontwikkelen om tot volle kracht te komen. Zijn neus miste distinctie, was nogal breed en leek onaf, of op zijn minst niet geparafeerd. Zijn kin was krachtig, aan de hoekige kant en een beetje uitstekend, waardoor hij een zelfverzekerde indruk maakte. Het was het geheel dat charme of bekoorlijkheid bezat, en wat bij hem de overhand had over zijn uiterlijk was zijn ironische, luchthartige karakter, geneigd tot het maken van onschuldige grappen en tot zorgeloosheid, zowel over de dingen buiten hem als over wat er in zijn hoofd omging, wat niet gemakkelijk te raden moest zijn, zelfs niet voor hemzelf en ook niet voor degenen die hem na stonden: Nevinson vermeed zelfbeschouwing en sprak weinig over zijn persoonlijkheid en zijn overtuigingen, alsof die beide bezigheden hem kinderspel leken en verlies van tijd. Hij was het tegendeel van de puber die zichzelf ontdekt, analyseert, observeert en probeert te ontcijferen, die ongeduldig tracht te achterhalen tot welk type mens hij behoort, zonder te beseffen dat zo'n onderzoek zinloos is, omdat hij nog niet helemaal af is en bovendien komt dat inzicht pas – als het komt, en niet allengs verandert en weigert te komen – zodra er belangrijke beslissingen worden genomen en handelend wordt opgetreden, en wanneer dat gebeurt is het te laat om te rectificeren en een ander type mens te worden. Hoe dan ook, het interesseerde Tomás Nevinson niet erg zich te laten kennen en waarschijnlijk wilde hij zichzelf ook niet leren ken-

nen, ofwel, hij had het tweede proces al achter de rug en vond het eerste een narcistische gewoonte. Misschien was dat de Engelse helft van zijn afkomst, maar uiteindelijk wist niemand precies hoe hij was. Onder zijn vriendelijke, transparante en zelfs beminnelijke verschijning lag een scheidslijn van ondoorzichtigheid en reserve. En de grootste ondoorzichtigheid bestond eruit dat de anderen er zich niet van bewust waren, dat die ondoordringbare laag hun nauwelijks opviel.